

דודי ורעי

לאחר שב"שאוול ויוהנה" התגלתה נעמי פרנקל כאפיקנית, ממשיכת המסורת של רומן-המשפחה האירופי, מתגלה היא ב"דודי ורעי" כמספרת בעלת חותם אישי, שאינה מבטלת את כליה ואת סגנונה בפני המציאות הריאלית שאותה היא מעלה. אמנם גם כאן נ. פרנקל פורצת אל מעבר לדורה ומעבר לסביבתה הגיאוגרפית והתרבותית—שלוחות עלילתו של הרומן מגיעות אל רוסיה של ערב המהפכה וראשית ההתישבות הקיבוצית של השוה"צ בעבר הרחוק ואל הווי יחידות צה"ל בתקופה של מלחמת-ההתשה בעבר הקרוב ביותר—אך העלילה העיקרית מתמקדת בקיבוץ הוותיק של תקופתנו ועיקר עניינה במערכת-היחסים שבינו לבינה בתוך המסגרת השמרנית והקרתנית של הקיבוץ. העלילה המרכזית מתרחשת בהווה, וההתייחסות אל העבר היא מנקודות-תצפית שונות של גיבורים החיים בהווה. שלא כב"שאוול ויוהנה", אין נ. פרנקל עומדת על שכמה את תפקיד המספר היודע הכל והיא משאירה את מלאכת סיפור ההתרחשויות ואת מתן הביטוי לרגשות לגיבורים עצמם, המעלים את סיפוריהם לסירוגים על הכתב ושולחים אותם אל הגיבור המרכזי הקושר את חוטי העלילה. בכך נשבר רצף העלילה, אך התרחשויות זהות זוכות לאינטרפרטציות שונות, וזימונן זו לצד זו מעניק להן ממד נוסף. הבדלי סגנונם של ה"כותבים", הריתמוס האישי שלהם וההתייחסות האפיינית של כל אחד מהם אל עברו, אל גופי סביבתו ואל הזווית, מאפשרים לנעמי פרנקל לנגן בבת אחת בכלים אחדים ולרקום יצירה מגוונת במובניה.

נ. פרנקל פורצת מקובלות בכתיבה הריאליסטית. היא קשובה אל הקצב בו קולטים הגיבורים את סביבתם, והיא מאפיינת את לשונם ואת התבוננותם המיוחדת על-ידי

שבתאי, בנימין תמוז, נסים אלוני, או'הנרי ושרווד אנדרסון ועוד. אף-על-פי-כן, האגם גופו, רידודיו ומעמקיו כאחד, וכן מפרציותיו וחופיו וההרים העוטרים לו, צביון מובהק להם משלהם. כל-כולם יעקב שביט.

לפרקים יש הרגשה של שקיקה בהולה מדי, של קוצר-רוח שלא הניח למחבר להרחיב יריעתו, להעמיק מעניתו. תכופות מאד דומה עליך כי הסיפור הקצרצר, החטוף אינו אלא דגם-בנייה לסיפור שנשימתו ארוכה הרבה יותר, אפילו לרומן, אלא שנסחף שביט אחר רעיון, מצב או דימוי שהתברק לו והריהו מסתפק בהתפרקות-ברק-וחזיוןם זו שלו. האם גם קוצר-יד ניכר בכך או רק קוצר-רוח הוא של המסתכל לחוץ ולפנים, תאב-מראות, שכור-רשמים, תפוס קסמים של החיים וריטוטם העצבני, המקוטע?

יודגמו הדברים בשתי פסקות מתוך שלש שהן סיפור אחד שלם, כמחצית העמוד שי-עורו (ע' 83) ושמו "התחלה", שדומה עלינו כי תוכלנה לשמש מופת של מיצוי מטען חווייתי כבד ומיתח רגשי גבוה אלא שיכירן מקומן הרבה יותר כמסד—או כגולת-כותרת—למבנה ארכיטקטוני מורכב פי כמה וכמה: ...הוא עצמו הניח אחריו את הבית כאילו היה משכן ארעי. לא כזה היה קודם לשנים הקשות בהן דר בבית לבדו כפליט על אי ובישל את ארוחותיו לבדו. כלי המטבח מפויחים וערמה גדולה של עתונים הצטברה סמוך למיטתו. ללא מחלה קשה יצא מן העולם ולא בזחילה אטית ומיוסרת או בציפיה לילית. בפתאומיות רבה ומיורחלת.

המשפחה הקטנה, ידידיה והשכנים עולים על האוטובוס. אני חש על כתפי משא כבד ואיני יכול לעבור את חדר-השינה וליד המיטה הכפולה הישנה בעלת רגלי-הברזל, ואין אני יכול לצאת את הדלת החוצה בלא יסורים ובלא מאמץ ובלא שעיני יתכסו דוק של חשיכה ובלא מעין צווחה חנוקה שאני בולעה ואף-על-פי שבעל לאשה אני ואב לילדים רק עכשיו אדע את הכאב של היות אדם לעצמו התחלה—ונפל עלי מורא. מ.ח.

* נעמי פרנקל : דודי ורעי ; עם עובד, 1973 ;

ליסטית. נגלה בה מרחב-מחיה רב יותר מאשר בעבר, היא אנושית יותר, פתוחה לקליטת חריגים. לפי נעמי פרנקל, דווקא התערערות המסגרת הנוקשה והצירוף של חיי קהילה קטנה ואינטנסיבית עם הנכונות להכיר בזכות הפרט לחיות לפי דרכו הם שהפכו את הקיבוץ למקום שהפרט יכול לחיות בו בעת משבר ולזכות לתמיכה אנושית ולהבנה.

א.ז.

פארק עדן

קריאת שירי "פארק עדן" כמוה כשיבה מול חלון של רכבת-נוסעת; קצבן הפנימי המהיר של השורות, חילופן המהיר של התמונות, הפסיחות המרובות, כל אלה מותירים את הקורא מתנשם ומתנשף כקטר עצמו. ולא לחינם מופיעה כה תכופות תמונת הרפכת או תמונת המסע המסחרר:

הקרונות שהביאוני עד הלום סבלו / מחב"ט
טה גדולה.

או:

וקול תרועת הקטר באזני / קטר כחול
צהוב / ... / וקול משק הפסים במנהרה /
בא בהם בלי סוף.

והעולם מתגלה אף הוא כמו מבעד לחלון סגור. עולם של מראות אטומות-למחצה וצבעוניות המתחלפות בלי הרף, והנקלט בדו-ממדותו, כמו בשטחיות:

אור חושך / אור / חושך / אור / מקלט
כחול / מפלט אל / החושך / מקלט אל /
האור... (ע' 68)

היציאה למסע-הבריחה אל מעבר לדו-ממדות, אל מעבר לזמן-הופכת נושא "גורלי" בשירה: המשורר הוא המפתח לנסיעה, המשטה בעצמו ובאחרים, יוצר האגדה על-אודות עולם שמעבר לנגלה בעד החלונות הסגורים והמבטיח כי צפייה וציפייה תבאנה להתגלותו של אותו עולם. הב-

התאמת מיקצב דבריהם אל עולמם הפנימי. בחינתה את חברת הקיבוץ ואת המאורעות המתרחשים בארץ בשנות ה-30 וה-60 משוחררת ממוסכמות והיא א-פוליטית מכל-וכל. כריאקציה לספרה הקודם, ואולי אף להשתייכותה משך שנים רבות ל"השומר הצעיר", היא מדגישה בעיות בין-אישיות שבחיי הקיבוץ ומעלה גיבורים בעלי התיח"סות אישית, חריגה מעט, כלפי המתרחש בחברתם המסוגרת ומחוצה לה.

העילה לכתיבת הסיפורים על-ידי הגיבורים השונים היא משבר עמוק ביחסים ששררו ביניהם, יחסים שנראו הרמוניים, בעיקר בזכות שני הגיבורים המבוגרים—בעל ואשה חסוכי-ילדים, חברים ותיקים בקיבוץ. מחד-לחה של עמליה, החברה הפועלת לפי הנורמות של הקיבוץ (ושנעמי פרנקל הצליחה להפקיעה ממסורת תיאורה השיגרתית או הסאטירי), מורזת את התפוררות ההרמוניה החיצונית ששררה בין הגיבורים ומבליטה את בדידותו של כל אחד מהם. זכרון קשריהם המורכבים קודם ההתפוררות, המורעקה של היעדר הידברות והתהייה על התהליכים הסמויים שלא היו נהירים להם, כל אלה גורמים לגיבורים שייענו לפניית הדוד סלומון המבוגר ויכתבו איש-איש אשר עם לבו.

סיפורו של הדוד וסיפורי הצעירים מעלים שתי עלילות המתרחשות במרחק דור. חרף השוני בין גיבוריהן, וחרף השוני המופלג בתנאי התרחשותן, יש ביניהן הקבלה לא מעטה, והעלילה האחת בת-זמננו נמשכת, בסמוי ובלא-מודע, מקודמתה.

נעמי פרנקל חותרת לחשוף את מניעי ההתלכדות בצוות של ראשוני הקיבוץ. היא מתארת תיאור ראשוני, חיוני את מערכת היחסים ביניהם והורסת, בכוונה או שלא בכוונה, את אגדת האידיליה של חיי-הצוות בראשית ימיו של הקיבוץ. מן התיאור עולה חברה אכזרית בה שולטים הבינוניים העושים שימוש צבוע באידיאולוגיה למימוש מאוויים פרטיים. דווקא חברת-הקיבוץ של היום מתוארת כהטרוגנית יותר ופתוחה עם כל היותה קומפקטית ואנטי-אינדיבידואל-

* איל מגד: פארק עדן (שירים), הוצאת עקד, 1972; 73 עמ'.